

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Hur några hem- och konsumentkunskapslärare arbetar för ”hållbar utveckling” i sin undervisning

Malin Bergstrand & Petra Stensson

LAU370, Examensarbete

Handledare: Ingrid Cullbrand

Examinator: Marianne Pipping Ekström

Rapportnummer: HT07- 2820-05

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Hur några hem- och konsumentkunskapslärare arbetar för "hållbar utveckling" i sin undervisning

Författare: Malin Bergstrand & Petra Stensson

Termin: HT 2007

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Ingrid Cullbrand

Examinator: Marianne Pipping Ekström

Rapportnummer: HT07- 2820-05

Nyckelord: 'Hållbar utveckling', hem- och konsumentkunskap, utbildning för 'hållbar utveckling', resurshushållning.

Sammanfattning

Syfte

Vårt syfte var att ta reda på hur lärare i hem- och konsumentkunskap arbetar för 'hållbar utveckling'.

- Hur arbetar lärarna för att uppnå de mål i kursplanen som gäller 'hållbar utveckling'?
- Hur arbetar lärarna med läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) för 'hållbar utveckling'?
- På vilket sätt engageras eleverna i undervisningen när det gäller 'hållbar utveckling'?

Huvudfråga

Vi upplever att undervisning för 'hållbar utveckling' kan vara problematisk, då definitionen av begreppet är vagt. Detta menar vi är synd eftersom vi båda anser det är viktigt att arbeta för en 'hållbar utveckling'. Därför vill vi ta reda på hur HK-lärare arbetar för 'hållbar utveckling' i sin undervisning. Vi upplever dessutom, efter att ha läst tidigare forskning kring 'hållbar utveckling' i undervisningen, att styrdokumentet inte finns med. Styrdokumentet är för oss viktiga dokument och som vi i vår blivande lärarprofession har en skyldighet att följa.

Metod

Vi har gjort intervjuer med sju hem- och konsumentkunskapslärare som är verksamma på grundskolans senare del i en stad i Västsverige. Respondenternas svar har vi sedan kodat, tolkat och kategoriserat.

Material

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) och kursplanen för Hem- och konsumentkunskap. Inger Björneloos (2007) avhandling *Innebörder av hållbar utveckling* och Skolverkets (2002b) kartläggning på miljöundervisningen i svensk skola.

Resultat

'Hållbar utveckling' är ett begrepp som är öppet för tolkningar. Detta visade sig tydligt när våra respondenter talar om hur de arbetar för 'hållbar utveckling' i sin undervisning. Denna öppenhet som både vår litteratur och vårt resultat visar är att det bara är lärarens fantasi som kan sätta stopp för hur de kan undervisa för 'hållbar utveckling'.

Betydelse för läraryrket

Vi hoppas att HK-lärare som läser detta arbete också ska finna inspiration i att det inte är helt omöjligt att ha undervisning för att uppnå 'hållbar utveckling' i världen. Det är genom medvetna handlingar som det kan ske förändring och med detta redskap tillsammans med kritiskt tänk, kan vi alla ge den kommande generationen en chans.

FÖRORD

Detta arbete har två lärarstudenter med inriktning på bland annat hem- och konsumentkunskap skrivit tillsammans. För att båda skall få en så bred kunskap och förståelse över arbetets ämne har vi genomarbetat alla delar tillsammans. Då skrivande och läsning av litteratur tar tid, har vi på ett effektivt sätt arbetat fram detta resultat. Den kunskap vi hade innan om 'hållbar utveckling', har nu utvidgats och dessutom gett oss mersmak att aktivt arbeta för i vår kommande undervisning. Vi vill tacka de personer som tagit sig tid att läsa igenom, förstå och diskutera arbetet för att arbetet skulle bli klart. Tack även till de lärarstudenter som lyssnat, gett råd och stöttas oss när motgångar har kommit vår väg.

Malin Bergstrand & Petra Stensson, Göteborg

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
2. Bakgrund	6
2.1 Hållbar utveckling - begrepp och dess definition.....	6
2.2 Miljöundervisning	7
2.3 Utbildning för hållbar utveckling.....	8
2.4 Studie av innebörder av hållbar utveckling.....	11
2.5 Hem- och konsumentkunskap för en hållbar utveckling.....	12
2.6 Sammanfattning av bakgrund.....	13
3. Syfte och frågeställningar.....	14
4. Arbetets uppläggning och genomförande	14
4.1 Val av metod	14
4.2 Val av undersökningsgrupp.....	14
4.3 Beskrivning av undersökningsförfarande.....	15
4.4 Redogörelse för analysmetod	16
4.5 Etiska överväganden	16
5. Resultat.....	17
5.1. Innebörder av hållbar utveckling.....	17
5.2. Hållbar utveckling i hem- och konsumentkunskap	18
5.3. Kursplanens betydelse	20
5.4. Läroplanens betydelse	21
5.5. Elevernas möjlighet till delaktighet.....	22
6. Diskussion	23
6.1. Metoddiskussion.....	23
6.2. Resultatdiskussion.....	24
Referenser.....	29
Bilaga 1	31
Bilaga 2, 1(2).....	32

1. Inledning

Det nya århundradets största utmaning är att ta ett abstrakt begrepp som hållbar utveckling och göra det till en verklighet för människorna över hela världen.

Kofi Annan

År 2007 fick Al Gore och FN:s klimatpanel dela på Nobels fredspris. Båda parterna har arbetat för 'hållbar utveckling'¹ och genom en film, *En obekväm sanning*, har Al Gore gett omvärlden en bild över hur det är ställt med vår värld. Hållbar utveckling är ett begrepp som man dagligen läser och hör om i media, vilket har fått oss att tänka till. En utställning på Världskulturmuseet i Göteborg, *Fair fashion*, tillsammans med filmen *En obekväm sanning* av Al Gore, har gett oss inspiration och motivation till att välja detta ämne. Vår förhoppning är att medverka till att både andra lärare och vi själva ska inspireras att utveckla en undervisning som bidrar till hållbar utveckling.

Hållbar utveckling innebär att dagens generation inte ska leva och konsumera så att det får konsekvenser för nästa generation. Den vanligaste definitionen på hållbar utveckling lyder "En utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov" (Världskommissionen för miljö och utveckling, 1988, s. 57). Forskare menar att denna definition på hållbar utveckling är alldeles för vag och öppen och att det kan leda till tolkningssvårigheter (Lundberg, 2003; Blewitt & Cullingford, 2004).

FN:s generalförsamling har fastställt en genomförandeplan för utbildning för hållbar utveckling vid namn *Dekaden*. Planen uppmanar världens ledare att sammanställa nationella strategier för utbildning för hållbar utveckling, som ska sträcka sig mellan åren 2005-2014. Syftet med denna plan är att öka medvetenheten om innebörden av hållbar utveckling, främst hos ungdomar (UNESCO, www.unesco.org, 071123). För att öka kunskapen hos ungdomarna är skolan en viktig arena. Skolan har alltså fått en plan som rör hållbar utveckling samtidigt som begreppet anses vagt vilket vi tror kan innebära svårigheter i undervisningen.

Lärandeprocessen är något som är i ständig förändring, så även samhället. Folkesson, Lendahls Rosendahl, Längsjö och Rönnerman (2004) menar att skolans uppdrag är förändrat från att förbereda eleverna till ett redan självklart samhälle till att förse dem med verktyg för att möta framtiden (Folkesson m.fl., 2004). Undervisningen bör ha en inriktning som erbjuder eleverna olika arbetsformer för att hjälpa dem att finna kunskap. Det innefattar även arbetssätt för att lära eleverna att förstå och föra diskussioner kring samband och själva kritiskt analysera annorlunda lösningsförslag och påståenden (Björneloo, 2004; Skolutvecklingsenheten, 2004; SOU 2004:104).

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) anger att "Undervisningen ska belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling" (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 6). En undersökning som Skolverket (2002b) har gjort visar att en nedgång har skett av frågor som rör miljö och hållbar utveckling på flertalet av de skolor som ingick i undersökningen. Resultatet gäller både omfattningen av undervisningen och engagemanget hos eleverna. Skolverkets (2002b) utredning av svensk skola visar också ett lågt engagemang bland lärarna när det gäll-

¹ 'Hållbar utveckling' anses vara ett begrepp (Världskommissionen för miljö och utveckling, 1988). Hädanefter kommer vi att benämna det utan apostrofer.

er miljöfrågor. Endast 39 % av de lärare som deltog i undersökningen anlägger ett miljöperspektiv i sin undervisning. Då läroplanen belyser att miljöperspektivet är viktigt i all undervisning, är detta en låg siffra (Utbildningsdepartementet, 2006, s.3).

I avhandlingen *Innebörder av hållbar utveckling* (Björneloo, 2007) framkommer det att begreppet hållbar utveckling inte diskuteras i särskilt stor utsträckning. Varken lokala kursplaner, läromedel eller det som Myndigheten för skolutveckling skriver om hållbar utveckling ligger i fokus hos de lärare i bland annat svenska och matematik som intervjuades (Björneloo, 2007).

Eftersom vi är blivande lärare i hem- och konsumentkunskap (HK) ligger det i vårt intresse att ta reda på hur HK-ämnet och HK-lärarna kan bidra till hållbar utveckling. Undervisningen i HK ska enligt kursplanen sträva efter att eleven "... utvecklar förståelse och ett bestående intresse för hur handlingar i hushållet samspelar med hälsa, ekonomi och miljö såväl lokalt som globalt" (Skolverket, 2002a, s. 19).

Syftet med vårt arbete är att ta reda på hur lärare i HK arbetar för hållbar utveckling och hur de arbetar för att uppnå de mål som anges i kursplanen och läroplanen som vi anser rör begreppet. Vi vill även se på vilket sätt lärare i HK engagerar eleverna i sin undervisning för hållbar utveckling.

2. Bakgrund

Idag smälter världens isar och glaciärer i en hastighet som man tidigare inte förutsett. Detta resulterar i att havsvattennivån stiger och medeltemperaturen ökar. En viktig orsak till klimatotet är de ökade koldioxidutsläppen (Naturskyddsföreningen, www.snf.se, 080123). Det är vi människor som påverkar miljön genom vårt sätt att handskas med jordens resurser. För att kunna hantera klimathotet finns det olika styrningsvägar och påverkansformer som kan användas för att vi inte ytterligare ska förstöra för människa och natur. Det är genom politiken som lagar, regler och förordningar styrs. Politiska beslut påverkar även människors ekonomi genom exempelvis skatter, avgifter och kostnader. Den sociala påverkansprocessen sker exempelvis genom utbildning och lärandeprocesser (Skolverket, 2002b).

Denna del av arbetet kommer att innehålla en del historia om begreppet hållbar utveckling. Vi skriver här även om miljöundervisning och vikten av att använda sig av det i skolans undervisning. Genom miljöundervisning får eleverna en möjlighet till kunskap att själva agera för hållbar utveckling. I och med att samhället ständigt förändras innebär det att man hela tiden måste vara uppdaterad om vad som gäller. Utbildning för hållbar utveckling får allt mer betydelse och detta är något som vi skriver om i en del av arbetet. Vi kommer även belysa HK:s roll vad gäller hållbar utveckling genom att lyfta fram resurshushållning som är ett av de fyra perspektiven som genomsyrar HK-undervisningen.

2.1 Hållbar utveckling - begrepp och dess definition

I slutet av 1960-talet kom miljöfrågor upp på FN:s agenda. Sverige gav då som förslag att FN:s generalförsamling skulle ha en handlingsinriktad konferens om miljöförstörelsen i världen och den första konferensen hölls 1972 i Stockholm. Här diskuterades sex huvudfrågor varav en belyste sociala, kulturella, utbildnings- och informationsaspekter av miljöproblem (Svenska FN-förbundet, www.sfn.se, 071126). Begreppet hållbar utveckling fick dock sitt

internationella och politiska genomslag mycket senare via Bruntlandskommissionens rapport, *Our common future*, 1987. Rapporten visade på sambandet mellan miljöförstöring och ekonomisk utveckling. Bruntlandskommissionens rapport har senare omformats i två dokument, *Caring for the earth*, (1991) och *Agenda 21*, (1992).

Det finns olika definitioner av begreppet hållbar utveckling. Den mest använda kommer från *Our common future* och lyder: ”En utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov” (Världskommissionen för miljö och utveckling, 1988, s. 57). Det främsta målet för utveckling är att människors behov och förväntningar tillfredställs. ”En hållbar utveckling fordrar att allas grundläggande behov kan tillfredställas och att alla ges tillfälle att tillfredsställa sina önskningar om ett bättre liv” (Världskommissionen för miljö och utveckling, 1988, s. 58).

Agenda 21 är ett detaljerat handlingsprogram för hållbar utveckling på nationell, regional och lokal nivå (Skolutvecklingsenheten, 2004). I Agenda 21 fastslås att begreppet hållbar utveckling har tre olika dimensioner: ekonomiska, sociala och ekologiska (SOU 2004:119). Dessa dimensioner ska på lång sikt inte orsaka några konflikter sinsemellan utan snarare samverka (SOU 2004:104).

Det påpekas ibland att den ekonomiska dimensionen är ”en förutsättning för utveckling” (SOU 2004:104, s. 33). Om ett lands miljö försämras kan inte landet uppnå en ekonomisk hållbarhet. Dessutom uppnås ingen hållbar ekonomisk utveckling om inte fördelningen av välståndet görs rättvist eller om det mänskliga kapitalet såsom utbildning och hälsa inte ökar. På så sätt är den sociala utvecklingen en förutsättning för ekonomisk utveckling. En social dimension på hållbar utveckling innebär att inflytande, makt och resurser ”... fördelas på ett rättvist, jämlikt och jämställt sätt” (SOU 2004:104, s. 33). Den sociala dimensionen handlar om att tillgången till social service finns för alla människor samt att vi människor känner en delaktighet och trygghet i samhället vi lever i. Den tredje dimensionen, den ekologiska, innebär att vi människor ska skydda återhämtningsförmågan hos ekosystemet och dess tjänster, vilket är en ”... förutsättning för en långsiktig social välfärd och ekonomisk utveckling” (SOU 2004:104, s. 33). Ett land som har en utbredd fattig befolkning kan på samma gång ha en hög tillväxt i ekonomin och då också utgöra fara för miljön. Det krävs därför, enligt Världskommissionen för miljö och utveckling (1988), en utveckling som är hållbar genom att samhället tillfredsställer människornas behov. Detta görs exempelvis genom att garantera lika möjligheter för alla människor (Världskommissionen för miljö och utveckling, 1988).

Hållbar utveckling är ett komplext begrepp och många tolkningar har gjorts. Detta beror till stor del på att Bruntlandskommissionens definition anses vara vag, öppen och utnött (Lundberg, 2003; Blewitt & Cullingford, 2004). På samma gång är dock denna vaghet en förklaring till begreppets popularitet. Det finns också en fördel med att definitionen är vag och det är att den möjliggör diskussion och kommunikation mellan grupper som inte annars skulle ha kommunicerat om hållbar utveckling (Lundberg, 2003).

2.2 Miljöundervisning

Världens första internationella konferens om miljöundervisning arrangerades av UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation) 1977. Där diskuterades miljöundervisningens betydelse för att förbättra världens miljö. Konferensen utmynnade i en deklARATION som ger länder principer och vägledning på alla nivåer: lokala, regionala, nationella, och internationella. Dessutom utformades en vägledning för alla åldersgrupper i de olika skolsystemen. Deklarationen innehåller 12 principer som kan hjälpa länder att utveckla en

god miljöundervisning och på så sätt få till stånd en förbättring av världens miljö. Det gäller dels att förse eleverna med de rätta verktygen för att upptäcka de verkliga problemen dels att få dem delaktiga i undervisningen (Tbilisideklarationen, 1977).

Även i läroplanen framstår miljöperspektivet som viktigt, och betydelsen av att anlägga ett miljöperspektiv på det som undervisningen handlar om. ”Genom ett miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor” (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 6). Dessutom står det i läroplanen att ett demokratiskt arbetssätt kan ge eleverna möjlighet att bli ansvarstagande och aktiva deltagare i samhällslivet (Utbildningsdepartementet, 2006).

Skolverket (2002b) genomförde 2002 en kartläggning av de svenska skolorna och deras miljöundervisning. Syftet var dels att göra en redogörelse för hur situationen ser ut vad gäller miljöundervisningen i skolan, och då även undervisningen för hållbar utveckling, dels att kunna se hur man kan utveckla förutsättningarna för en kontinuerlig utveckling i skolan. Skolverket (2002b) gjorde kartläggningen på 31 grundskolor, inklusive förskolor, och hämtade sitt empiriska underlag från intervjuer och enkäter. Skolverket (2002b) använde sig av två enkäter, den ena var riktad till alla lärare och den andra till skolledarna på skolorna. För att komplettera och tydliggöra bilden av enkäterna gjordes intervjuer på 27 av skolorna.

Totalt 72 % av lärarna svarade i enkäten att de behandlade miljö i någon form i undervisningen. Av de lärare som har praktisk-estetiska ämnen svarade 50 % att de undervisar om miljö. I enkäten som lärarna svarade på fanns ett alternativ som löd ”Miljöperspektivet är centralt och jag försöker att få med det i nästan all min undervisning” (Skolverket, 2002b, s. 122). Endast 39 % svarade med detta alternativ. Svaren kan relateras till läroplanen där det anges att i all undervisning ska miljöperspektivet finnas med. Skolverket frågade också lärarna hur de vill utveckla sin miljöundervisning. Förslag som kom fram var att arbeta mer utomhus och arbeta mer ämnesövergripande. En slutsats som Skolverket (2002b) kommit fram till av enkätundersökningen är att miljöundervisningen ofta förknippas med praktiska, konkreta åtgärder, exempelvis kompostering och sopsortering (Skolverket, 2002b).

Skolverket (2002b) fick genom kartläggningen intrycket att hållbar utveckling som begrepp inte fått något genombrott i skolans verksamhet. ”Miljö och hållbar utveckling betraktas mer som ett moment än som ett perspektiv och kommer därmed att konkurrera om utrymmet med andra moment” (Skolverket, 2002b, s. 132). Innebörden och innehållet av begreppet har därmed inte realiserats. Lärarna uttrycker framförallt att det saknas tid ”... för att utveckla miljöundervisningen” (Skolverket, 2002b, s. 133). Det behövs mer påtryckningar och direktiv från kommun och stat. Skolorna vill konkret veta vad undervisningen ska innehålla och hur den ska gå till. Många lärare understryker behovet av konkret undervisningsmaterial och en vägledning för arbete med hållbar utveckling och miljöfrågor samt efterlyser läroböcker som behandlar ämnet på ett tidsenligt sätt (Skolverket, 2002b).

2.3 Utbildning för hållbar utveckling

Samhället förändras ständigt och i takt med ökad förändring växer kraven på människans förmåga att använda sina kunskaper i praktiska livet utifrån vad de har lärt sig i skolan (Carl-gren & Marton, 2002). Orlenius (2001) menar att skolan har två olika uppdrag: kvalifikation och socialisation. Med detta menar han att eleverna ska vara redo att möta samhället och de förväntningar som kommer att ställas på dem. Detta leder till att de kan leva som medvetna och ansvarstagande medborgare och dessutom ta moraliskt ansvar. Även Kernell (2002) lyfter

fram hur stort och viktigt ansvar skolan har för att utveckla olika kvaliteter som behövs för det framtida samhället. ”Skolan är nationens främsta institution för att utveckla de kvaliteter man anser behövs i det befintliga och kommande samhället. Dessa kvaliteter måste vi alla ständigt ompröva” (Kernell, 2002, s. 35). Även Folkesson m.fl. (2004) menar att skolans uppdrag är förändrat från att förbereda eleverna till ett redan självklart samhälle till att förse dem med verktyg för att möta framtiden.

Uppdraget handlar alltså inte längre om att utbilda elever till ett givet samhälle utan snarare om att förse elever med en uppsättning färdigheter så att de själva kan möta det framtida samhället. /.../ Det handlar idag om att i större utsträckning än tidigare få tillgång till verktyg och teorier för att kunna hantera de ständiga förändringar som sker (Folkesson m.fl., 2004, s. 46).

Skolan fungerar som en institution i samhället vilket innebär att den ska socialisera den uppväxande generationen. Det är inte bara vetenskapliga betydelser av begrepp, teorier och principer eleverna ska lära sig utan också olika synsätt på vetenskap, människa, natur, och relationen mellan människa och natur (Sandell, Öhman & Östman, 2003). ”I en mening består lärandet av att skapa relationer mellan det man redan vet och kan och det nya som man erbjuds att lära sig” (Sandell m.fl., 2003, s. 146). Kernell (2002) menar att beroende på vilka förväntningar vi har och i sin tur vilka förväntningar vår omgivning har gett oss, uppmärksammar vi omvärlden på olika sätt.

Det är dock inte helt självklart vad utbildning för hållbar utveckling ska innehålla. Björneloo (2004) menar att det är just lärandet som är kärnan i utbildningen för hållbar utveckling men att begreppet lärande är komplext då vi människor lär oss hela livet. Även Kernell (2002) stödjer detta resonemang genom att säga att lärandeprocessen är något som är i ständig förändring, då ny kunskap och forskning dagligen dyker upp på agendan.

Utbildning för hållbar utveckling är viktig för att kunna göra de ekonomiska, sociala och miljömässiga sambanden mer begripliga. Det räcker inte bara med att förstå dessa samband, det behövs också en ökad insikt om hur det egna agerandet bidrar till hållbar utveckling. Därmed har alltså innehållet i utbildningen, själva lärandet, betydelse för elevernas kunskaper om hur deras egna handlingar kan påverka den hållbara utvecklingen. Detta innehåll kan exempelvis vara lärandet om mänskliga rättigheter, hälsa, klimatförändringar och naturresurser (SOU 2004:104).

UNESCO anordnade 1997 en konferens om utbildning för hållbar utveckling i Thessaloniki, Grekland. Deltagarna på konferensen kom fram till att för att nå till hållbar utveckling krävs en ändrad livsstil av gemene man (UNESCO, www.unesco.org, 071126).

Livsstilens betydelse framhålls i skolans styrdokument. Exempelvis anges i läroplanen att eleverna ska ha ”... förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan och miljön” (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 10). Även i Skolverkets bok *Hållbar utveckling i skolan* (2002b) hittar man detta resonemang. Vi människor måste göra livsstilsval som är hållbara och engagera oss i samhällslivet på den nivå som passar oss själva och där vi kan påverka. Ett gemensamt engagemang krävs för att förändringar ska ske, både på lokal- och global nivå (Skolverket, 2002b). Det behövs rejäla krafttag i utbildningen för att dagens generation ska inse sitt ansvar för kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov (Björneloo u.å.)

Utbildningsministrarna från länderna i Östersjöregionen gjorde år 2000 en överenskommelse om att utveckla och genomföra en Agenda 21 för utbildning, den så kallade Haga-deklarationen. Syftet med Haga-deklarationen var att belysa behoven av elementär kunskap, kompetens och färdighet. Ministrarna pekade på att utbildning är grundläggande för att öka förmågan hos medborgarna att vilja lösa miljö- och utvecklingsproblem (Skolverket, 2002b).

I Haga-deklarationen kom utbildningsministrarna överens om att Agenda 21 för utbildning ska betona att utbildning för hållbar utveckling ska finnas på alla nivåer i utbildningssystemet och baseras på en integrering av miljömässiga, ekonomiska och sociala aspekter (Skolverket, 2002b, s. 6).

Två år senare, 2002, lyfte även FN frågan om hållbar utveckling. I Johannesburg, Sydafrika, träffades FN:s generalförsamling och fastställde en genomförandeplan, vilken uppmanade världens ledare att sammanställa nationella strategier för utbildning för hållbar utveckling. Denna genomförandeplan fick namnet Dekaden. I den ingick att nationella handlingsplaner för åren 2005-2014 skulle utformas för att öka medvetenheten om vad hållbar utveckling innebär, framförallt hos ungdomar (UNESCO, www.unesco.org, 071123). I enlighet med Dekaden skulle detta möjliggöras genom utbildning, konsumentinformation, offentlig information, reklam och media (SOU 2004:119).

För att få kunskap om och förståelse för vad en hållbar utveckling innebär, behövs medborgerlig medverkan och demokratisk bildning (Björneloo, u.å.). För att uppnå detta behöver eleverna lära sig att kritiskt reflektera och tänka över vad hållbarhet innebär. De behöver exempelvis träna på att planera och leva i samhället på ett hållbart sätt. De ska diskutera och reflektera över olika framtidsbilder och kunna förstå deras innebörd (Skolverket, 2002b). Enligt läroplanens mål ska skolan sträva efter att eleverna ska lära sig att lyssna, argumentera och diskutera samt använda sig av sina kunskaper som redskap för att kritiskt kunna hantera den information som exempelvis media tillhandahåller (Utbildningsdepartementet, 2006).

Björneloo (2004) hävdar att det blir allt tydligare att det är viktigt med utbildning för hållbar utveckling. Då begreppet är vagt uppkommer komplicerade frågor om metoder och innehåll inom undervisningen samt vad som krävs av medborgarna för att begreppet ska förverkligas. Även Sandell m.fl. (2003) menar att det är viktigt med en bra undervisning i skolan, just för att erbjuda eleverna en baskunskap om hållbar utveckling (Sandell m.fl., 2003). Skolan är en viktig arena för lärande för att ge eleverna utbildning för hållbar utveckling (SOU 2004:119).

Undervisningen bör ha en inriktning som erbjuder eleverna olika arbetsformer för att hjälpa dem att finna kunskap. Det innefattar även arbetssätt för att lära eleverna att förstå och föra diskussioner kring samband och själva kritiskt analysera annorlunda lösningsförslag och påståenden. Viktigt är att lärandet har anknytning till verkligheten, demokratiska samtal, elevinflytande, kritiskt tänkande samt att eleverna lär sig att bli medvetna om sina handlingar (Björneloo, 2004; Skolutvecklingsenheten, 2004; SOU 2004:104). Sandell m.fl. (2003) menar att skolan ska ge eleverna möjlighet att få öva sig att diskutera och värdera samhällskonflikter som handlar om hållbar utveckling.

Det finns många grundläggande samhällsfrågor inom lärandet för hållbar utveckling. Exempel på sådana är genusfrågor, intressekonflikter, jämställdhet, globalisering, fattigdom m.m. Vidare står det i läroplanen att skolan har som uppgift "... att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på" (Skolverket, 2002b, s. 21). Skolans värdegrund gäller delaktighet och "empowerment", för att få fram elevernas egen lust till lärande för att bidra till hållbar utveckling i framtiden (Skolverket, 2002b). Det är också vik-

tigt att undervisningen är ämnesövergripande, då detta kan möjliggöra att eleverna kan få diskutera komplexa frågor ur olika perspektiv (Björneloo, 2004; Skolverket, 2002b).

2.4 Studie av innebörder av hållbar utveckling

Avhandlingen *Innebörder av hållbar utveckling* (Björneloo, 2007) synliggör lärares föreställningar om hållbar utveckling som begrepp i skolsammanhang. 17 lärare uppmanades av forskaren att ”Berätta om något tillfälle då du och dina elever arbetar med hållbar utveckling” (Björneloo, 2007, s. 77). Avsikten med att fråga lärare om hur de arbetar med hållbar utveckling var att få fram deras föreställningar och synliggöra dem. Förhoppningen med avhandlingen var att den skulle ge en tydligare och vidare bild av vad hållbar utveckling innebär i ett skolsammanhang. En kunskap som kan bidra till fortsatt diskussion om hur en utveckling kan ske kring lärande och undervisning för en hållbar framtid.

Studiens resultat presenteras i fem olika teman: ”Helheter och sammanhang, Inlevelse och förståelse, Delaktighet och ansvar, Självkänsla och kommunikationsförmåga samt Förmåga att lära” (Björneloo, 2007, s. 93). Under temat helheter och sammanhang, pratar lärarna som intervjuats om att eleverna behöver en utvecklade förståelse och en insikt om att allt hänger ihop och att det bara finns en enda värld. Eleverna behöver förstå att deras handlingar kan ge konsekvenser för andra i sin närhet eller ute i världen. I många lärares resonemang framkom att det var upplevelser som gjorde att eleverna engagerades. Ett exempel som en lärare gav var att eleverna får besöka en forntidsby. Eleverna ska genom besöket få en förståelse för hur deras liv idag är relaterat till livet under forntiden. På så vis får de en uppfattning om vikten av sin plats här i världen och i historien.

Under temat inlevelse och förståelse nämner lärarna att de vill att eleverna ska utveckla förståelse för vilka konsekvenser deras handlingar kan få för andra i deras omgivning. För att eleverna ska kunna utveckla denna förståelse anser lärarna att eleverna måste ”... utveckla goda relationer och empati till människor i sin omgivning” (Björneloo, 2007, s. 118).

Delaktighet och ansvar var ett annat temaperspektiv som lärarna tog upp. Detta tema synliggör att lärarna vill att deras elever lär sig om ansvar, demokrati och delaktighet. Eleverna ska lära sig meningsfullheten i att delta i beslut och att det är nödvändigt och viktigt att få sin röst hörd i olika situationer. ”Eleverna ska förstå att de kan ha inflytande i olika sammanhang i tillvaron, exempelvis som konsument, och att deras val kan få konsekvenser för dem själva och andra” (Björneloo, 2007, s. 111-112).

Något som nämns under temat självkänsla och kommunikationsförmåga är att ”Elever behöver utveckla en god självkänsla” (Björneloo, 2007, s. 126). Det handlar om elevernas eget förtroende för att förstå och känna att de blir förstådda när de kommunicerar. De elever som har en bra självkänsla anses av lärarna ha större möjlighet till medvetenhet om hur de kan påverka sitt liv och ta ansvar, än de elever som har svag självkänsla.

Under temat förmåga att lära nämner lärarna vikten av att eleverna upplever att skolarbetet har meningsfullhet. ”Det underlättar för elever att se att de kan lära om innehåll, mål med arbetet och arbetsmetoder är begripliga för dem” (Björneloo, 2007, s. 133). Elevens lust till att lära motiveras ofta av en vuxen i deras närhet, exempelvis en lärare.

Björneloos (2007) huvudfrågan är ”Vilka innebörder av fenomenet hållbar utveckling kommer till uttryck i lärares beskrivningar av sin undervisning?” (Björneloo, 2007, s.155-156). Svaret på frågan sammanfattar hon som: ”... undervisning för hållbar utveckling kan ses som ett etiskt projekt, som ett kulturbygge och som individens hållbara utveckling” (Björneloo, 2007, s. 156). Hon menar också att lärarna tar för givet att hållbar utveckling passar in i den undervisning de alltid har haft. Björneloo (2007) menar att genom samhällsförändringarna i världen har innehållet i undervisningen vad gäller hållbar utveckling uppdaterats. Genom både media och att det är både skrivet och oskrivet i styrdokument blir det en del av den vardagliga undervisningen. På samma gång är det ännu oklart vad hållbar utveckling är. Dessutom tar det tid att få in nytt innehåll i fasta och gamla rutiner. Genom studien framkom att lärarna upplevde sig ha ett etiskt ansvar i sitt arbete i skolan. ”De vill något med eleverna, de vill något med världen och de vill något med sin undervisning” (Björneloo, 2007, s. 160-161). Lärarna tyckte det är viktigt att eleverna lär sig att ta andras perspektiv, att de kan delta i samhället på ett aktivt sätt. Björneloo (2007) kom fram till att lärarna i studien inte nämner någon form av styrdokument som tar upp begreppet hållbar utveckling.

2.5 Hem- och konsumentkunskap för en hållbar utveckling

Hem- och konsumentkunskapens roll är att bidra till kunskaper om livet i hem och familj och vad dessa kunskaper har för betydelse för människa, samhälle och natur. Ämnet HK har till syfte att bland annat ge eleverna ”... kunskaper om samspelet mellan hushåll, samhälle och natur” (Skolverket, 2002a, s. 18). Ett av kursplanens mål att sträva mot är att ge eleverna redskap för att kunna utveckla ”... förståelse och ett bestående intresse för hur handlingar i hushållet samspelar med hälsa, ekonomi och miljö såväl lokalt som globalt” (Skolverket, 2002a, s. 19). HK har fyra perspektiv som ska genomsyra undervisningen: hälsa, resurshushållning, jämställdhet och kultur. I den här uppsatsen ligger vårt intresse mestadels på perspektivet resurshushållning. Definitionen av resurshushållning i kursplanen lyder ”... hushållning med såväl mänskliga som ekonomiska och andra materiella resurser och naturresurser, både lokalt och globalt” (Skolverket, 2002a, s. 19-20). Detta tolkar vi är en del i lärande för hållbar utveckling.

I kursplanen för HK finns fyra mål som eleverna ska ha uppnått i slutet av det nionde skolåret. Vi tolkar det som att tre av dessa fyra har anknytning till resurshushållning. Eleverna ska:

- kunna planera, tillaga, arrangera och värdera måltider med hänsyn till ekonomi, hälsa, miljö och estetiska värden
- ha kunskaper om resurshushållning för att kunna välja och använda metoder, redskap och teknisk utrustning för matlagning, rengöring och tvätt i hushållet samt kunna hantera dem på ett för situationen funktionellt och säkert sätt
- känna till sina rättigheter som konsument och kunna värdera olika slags information vid utförandet av verksamheter i hushållet (Skolverket, 2002a, s. 20-21).

I den nationella utvärderingen som genomfördes 2003, ställdes enkätfrågor till lärare som undervisar i HK om vad resurshushållning innebär i deras undervisning. I enkäten uppmanades lärarna till att ”Nämn fem ord eller uttryck som anger vad resurshushållning innebär i din undervisning” (Skolverket, 2005, s. 48). Det visade sig att lärarna i undersökningen tolkade att resurshushållning har olika innebörder. Övergripande del av lärarna som svarade på enkäten beskrev handlingar eller aktiviteter som visade deras sätt att praktiskt arbeta med resurshushållning i HK. Några exempel på vad resurshushållning handlar om i lärarnas undervisning är att hushålla med energi, kompostera, återvinna och använda tid och material på ett

ekonomiskt och miljövänligt sätt. En del av lärarna i undersökningen utmanade elevernas attityder, kunskaper och värderingar för att få dem att förstå konsekvenserna av resurshushållning. Detta gör lärarna till exempel genom att ställa frågor som ”Hur väljer Du? Varför - varför inte närproducerat?” (Skolverket, 2005, s. 49).

2.6 Sammanfattning av bakgrund

Hållbar utveckling handlar om att vi som lever på jorden i dag måste värna om den kommande generationen (Världskommissionen för miljö och utveckling, 1988). Agerande för hållbar utveckling innebär att vi människor bland annat ska ha en förståelse för det komplexa sambandet mellan de tre olika dimensionerna som omfattar hållbar utveckling, ekonomiska, sociala och ekologiska (SOU 2004:104).

Tidigare i arbetet har vi nämnt att utbildning är viktigt för att hållbar utveckling skall uppnås. Genom Dekaden, en plan för utbildning för hållbar utveckling, har bland annat skolan ett stöd för att öka medvetenheten hos framförallt ungdomar (UNESCO, www.unesco.org, 071123). Kärnan i utbildning för hållbar utveckling är lärandet och då definitionen på hållbar utveckling är vag, uppkommer komplicerade frågor om metoder och innehåll i undervisningen (Björneloo, 2004). Därmed har alltså innehållet i utbildningen, själva lärandet, betydelse för elevernas kunskaper om hur deras egna handlingar kan påverka den hållbara utvecklingen (SOU 2004:104).

Då läroplanen tar upp vikten av att miljöperspektivet skall genomsyra all undervisning, är en god miljöundervisning viktig (Utbildningsdepartementet, 2006). En god miljöundervisning innebär att dels förse eleverna med de rätta verktygen för att upptäcka de verkliga miljöproblemen dels att få dem delaktiga i undervisningen för att ges möjlighet till att aktivt göra val och förstå dess innebörd (Tbilisideklarationen, 1977).

Genom ämnet HK skall eleverna få en insikt för livet i hem- och familj, vad det har för betydelse för människa, samhälle och natur. Ett mål i kursplanen att sträva mot är att ge eleverna redskap för att kunna utveckla ”... förståelse och ett bestående intresse för hur handlingar i hushållet samspelar med hälsa, ekonomi och miljö såväl lokalt som globalt” (Skolverket, 2002a, s. 19). Resurshushållning är ett av fyra perspektiv som skall genomsyra HK-undervisningen och som vi ovan nämnt är detta perspektiv något som vi tolkar innefatta utbildning för hållbar utveckling.

Det har framkommit att de lärare som deltagit i Björneloos undersökningarna vi tagit del av inte använder eller tänker på de olika styrdokumenterna i så stor utsträckning vad gäller deras miljöundervisning. Lärarnas föreställningar om hållbar utveckling i deras undervisning i Björneloos (2007) avhandling visar sig på olika sätt. Ett exempel på detta är att lärarna vill ge något till sina elever och att eleverna skall lära sig hantera samhället ur olika perspektiv exempelvis genom att kunna göra medvetna handlingar.

Med detta arbete om hållbar utveckling hoppas vi kunna bidra med inspiration till andra lärare. Dagens undervisning har så mycket att ge och har därmed en möjlighet att arbeta med hållbar utveckling i stor utsträckning. Vår förhoppning är att medverka till att både andra lärare och vi själva ska inspireras att utveckla en undervisning som bidrar till hållbar utveckling.

3. Syfte och frågeställningar

Vårt syfte är att söka svar på hur lärare i hem- och konsumentkunskap arbetar för hållbar utveckling. För att förtydliga vårt syfte preciserar vi tre frågeställningar:

- Hur arbetar lärarna för att uppnå de mål i kursplanen som gäller hållbar utveckling?
- Hur arbetar lärarna med läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) för hållbar utveckling?
- På vilket sätt engageras eleverna i undervisningen när det gäller hållbar utveckling?

4. Arbetets uppläggning och genomförande

För att ta reda på syftet och frågeställningarna har vi genomfört intervjuer med HK- lärare. Nedan presenterar vi metoden mer tydligt med stöd från Stukáts (2005) sammanfattande punkter: val av metod, val av undersökningsgrupp, beskrivning av undersökningsförfarande, redogörelse för analysmetod och etiska överväganden.

4.1 Val av metod

För att ta reda på syftet och frågeställningarna har vi använt oss av intervjuer. Enligt Trost (2005) utmärker sig intervjuer genom "... enkla och raka frågor och på dessa enkla frågor får man komplexa svar, innehållsrika svar" (Trost, 2005, s. 7). Anledningen till valet av intervjuer var att vi ville ta reda på lärares utsagor om hur HK-lärare arbetar med hållbar utveckling. Våra intervjupersoner är så kallade respondenter, då det är lärares egna upplevelser och tankar om sin undervisning om hållbar utveckling vi vill undersöka. "Vid en respondentundersökning är det svarspersonerna själva och deras egna tankar som är studieobjektet" (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2006, s. 254).

4.2 Val av undersökningsgrupp

De HK-lärare vi har gjort vårt urval på är verksamma lärare på grundskolans senare del, årskurs sex till nio. Urvalet gjordes genom att ringa till grundskolor, som har årskurserna 6-9. Vi ringde till 31 skolor i en stad i Västsverige. Av dessa 31 skolor var fyra grundskolor inriktade på de tidigare åldrarna och 27 skolor inriktade på de senare årskurserna. Skolornas telefonnummer fick vi tag på genom telefonkatalogen på Internet, där sökordet var *kommunal skola* i den aktuella staden. Anledningen till att vi valde kommunal skola var för att vi ville göra en begränsning i sökandet på skolor och därmed ingår inte friskolor i vårt urval. Hade vi inte gjort denna begränsning hade nog vår urvalsgrupp varit betydligt större och svårare att hantera. Nackdelen med att leta efter skolor på Internet är att det inte tydligt framkom om skolorna var en grundskola för de tidigare eller senare åldrarna. Av de 27 skolor vi kontaktade fick vi åtta stycken ja. Av de åtta HK-lärare som sagt ja till en intervju avbokade en i sista stund. Vi frågade om vi kunde göra intervjun via mail eller telefon men vi fick ett nej till svar. Av de sju respondenterna i vår urvalsgrupp är det sex kvinnor och en man. Vi har inte något genusperspektiv på undersökningen och därmed kommer vi inte att jämföra mannens svar gentemot kvinnornas. I och med att vi inte vill avslöja mannens identitet i hans svar har vi valt att referera honom i arbetet som hon. Därmed vet man inte vems svar som är mannens respektive kvinnornas.

4.3 Beskrivning av undersökningsförfarande

För att strukturera upp våra intervjufrågor, gjorde vi en intervjuguide (Bilaga 1). Intervjufrågorna är tematiskt uppbyggda utifrån våra tre frågeställningar. Under varje frågeställning har vi underfrågor för att få svar på våra frågeställningar. En intervjuguide skall både vara tematisk och dynamisk upplagd. ”Att tänka tematiskt innebär att man knyter an till undersökningens problemställning och att tänka dynamiskt innebär att man ser till att skapa en situation där samtalet hålls flytande” (Esaiasson m.fl., 2006, s. 290). Vi använde vår intervjuguide som en mall och ställde fråga för fråga till respondenterna. Stukát (2005) menar dock att en intervjuguide är mer som en checklista och intervjuaren behöver inte vara styrd av frågorna. Då vi båda är oerfarna intervjuare, valde vi att utforma en intervjuguide som hade frågor som ledde till nästa fråga för att underlätta för oss under intervjusituationerna. Vi valde att inte ställa följdfrågor som exempelvis ”och hur menar du då?” under intervjuerna. Anledningen till detta är att vi inte ville leda respondenternas svar, vi ville ha deras egna tankar kring frågan. De metodböcker vi tagit del av, anser att följdfrågor kan utvidga respondenternas svar och svaren kan bli mer innehållsrika. Vi kommer i metoddiskussionen diskutera de nackdelar som uppkom, då vi inte ställde följdfrågor.

För att försäkra oss om att intervjuguiden (Bilaga 1) var förståelig gjorde vi provintervjuer över telefon med två stycken HK-lärare. Vi fick bra respons på frågorna men när frågorna om målen i kursplanen och läroplanen kom upp kände de sig lite osäkra på vilka de var. I och med det förberedde vi oss genom att göra ett extra dokument som skulle vara till stöd för respondenterna (Bilaga 2). Detta dokument fick respondenterna i samband med intervjutillfället. Dokumentet innehåller detta arbetes syfte och frågeställningar, utvalda mål att sträva mot och utvalda mål att uppnå i kursplanen (Skolverket, 2002a) samt valda delar ur läroplanen (Utbildningsdepartementet, 2006), som vi tolkat innefattar hållbar utveckling.

Varje intervjutillfälle tog ungefär 30 minuter och vi deltog båda två. Vi såg detta som en fördel då vi båda fick en personlig uppfattning av respondenterna. Trost (2005) menar att det är viktigt för respondenten att inte känna sig underlägsen i intervjusituationen. Detta är något vi inte kan vara helt säkra på då ingen av respondenterna nämnde det till oss men samtidigt kanske det var en känsla de hade men inte berättade för oss. Våra respondenter var informerade om att vi båda två skulle komma, vilket de inte uppfattade som ett problem. Vi hade innan intervjuerna bestämt att en av oss skulle ställa frågorna och den andra skriva ner svaren som stöd till bandspelaren vi hade med oss för att spela in intervjuerna. Anledningen till att vi antecknade var ifall någonting skulle hända med bandspelaren eller med det inspelade materialet.

Användning av bandspelare har både för- och nackdelar. Fördelarna är att vi under intervjusituationen inte behövde koncentrera oss fullt ut på att hinna med och anteckna alla svaren, utan kunde koncentrera oss på våra frågor och svaren som respondenterna gav oss. En nackdel med att använda sig av bandspelare kan vara att respondenten kan känna sig illa till mods och bli nervös av vetskapen att de spelas in. Respondenten kanske inte vågar svara på en fråga fullt ut eller känner sig utelämnad då personen inte har full kontroll på vad som händer med det inspelade materialet efter intervjutillfället. Trots att vi har förklarat att allt material förstörs efter användandet finns möjlighet till misstanke och det är något vi inte kan kontrollera. En annan nackdel är att det tar lång tid att lyssna och skriva ut inspelningarna till rådata (Trost, 2005).

Anledningen till att vi inte skickade ut våra intervjufrågor till respondenten innan intervjutillfället var att vi inte ville att respondenten skulle ha förberett sina svar. Respondenten kan känna att han/hon vill ge så korrekta svar som möjligt men det var inte vårt syfte med intervjuerna utan vi vill ta reda på hur de arbetar med hållbar utveckling i sin undervisning.

4.4 Redogörelse för analysmetod

Då vår intervjuguide var utformad efter frågeställningarna, blev det väldigt tydligt vad respektive respondent gett svar på. Varje intervju har vi transkriberat exakt som respondenterna har svarat. Vi har inte skrivit om meningar eller tagit bort ord för att exempelvis göra en mening grammatiskt rätt. Det transkriberade materialet skrev vi ut, klippte och sorterade upp fråga för fråga. Materialet kodade vi genom att kalla respondenterna för exempelvis *lärare 1*, *lärare 2* och så vidare. Vi valde att tolka och kategorisera svaren från varje fråga.

4.5 Etiska överväganden

Vid intervjutillfällena berättade vi för respondenterna om syftet med arbetet och att deras medverkan var helt frivillig. Dessutom talade vi om att anonymitet är viktigt och att intervjuerna kommer att hanteras konfidentiellt. Denna anonymitet innebär att vi varken nämner skolans namn eller respondentens namn. Detta är något som är oerhört viktigt i ett intervjusammanhang, eftersom det är respondenternas svar som är viktiga. Det är dessutom viktigt att få respondenternas samtycke, för att intervjun ska kunna användas. Samtycke behövs också för att respondenten ska känna sig trygg i situationen och kunna avsluta intervjun när han/hon vill eller avstå från att svara på någon fråga (Trost, 2005; Stukát, 2005; Esaiasson m.fl., 2006).

5. Resultat

I denna del av arbetet kommer vi att redovisa resultatet från våra intervjuer. Redovisningen kommer att genomföras utifrån våra underfrågor till frågeställningarna. Då anonymitet utlovats kommer vi inte att göra en utförlig presentation av person eller bakgrund. Våra respondenter har arbetat som hem- och konsumentkunskapslärare² alltifrån ett halvår till 37 år. Alla lärare är verksamma på grundskolans senare del i en stad i Västsverige. Vi har tolkat respondenternas svar och kategoriserat dem utifrån svaren på intervjufrågorna (Bilaga 1).

5.1. Innebörder av hållbar utveckling

Svaren på frågan om vad hållbar utveckling innebär har grupperats i tre kategorier: A- Att visa medvetenhet i handling, B- Att tänka framåt och C- Att dela med sig. En av respondenterna har inte svarat på frågan.

A- Att visa medvetenhet i handling:

Medvetenheten visar sig på tre olika sätt: genom att handla ekologiska och närproducerade varor, genom tillagningen av maten samt genom transporter.

Några respondenter menade att det är viktigt för hållbar utveckling att konsumenterna är medvetna och agerar genom att använda närproducerade och ekologiska varor.

Att man ska vara medveten om sina valmöjligheter att det finns möjligheter att köpa och handla olika varor av ekologisk, ekologiska varor (lärare 6)

Hur man handlar mat och liknande (lärare 3)

Köper närproducerat (lärare 5)

En respondent nämnde betydelsen av att vara medveten hur man tillagar maten för en hållbar utveckling.

Man kan vara medveten om hur man tillagar maten (lärare 6)

Det tredje sättet att medvetet handla för hållbar utveckling är att förändra beteendet när det gäller transporter. En respondent har medvetet gjort sig av med sin bil, då hon nämnde att minska på transporter innebär hållbar utveckling för henne.

Åker inte bil till jobbet och hyr bil när jag behöver, jag gjorde mig av med bil eftersom jag bor mitt i stan (lärare 5)

B- Att tänka framåt:

En del respondenter nämnde hur viktigt det är att tänka framåt så att man kan använda denna jord längre fram. De nämnde att jordens resurser inte bara ska räcka till oss här och nu, utan också till den kommande generationen.

Hållbar utveckling betyder för mig? Jag vet faktiskt inte riktigt vad jag ska säga men det är väl att tänka framåt och att man lever som man lär (lärare 5)

² År 2000 ändrades namnet hemkunskap till hem- och konsumentkunskap.

Ja, det innebär ju att vi jobbar för att få ett en bättre miljö som [paus] vi kan fortsätta att leva på den här jorden om man ska säga, ett sätt att tänka, på nåt vis i handlingar en utveckling som inte förstör våran jord eller vad man ska säga (lärare 2)

Vi ska inte förbruka för kommande generationer (lärare 1)

Man ska kunna använda den här jorden längre fram och inte bara just nu (lärare 7)

C- Att dela med sig:

En respondent menade att den standard människor i västvärlden lever efter idag inte kommer att fungera i längden, man måste börja tänka om, för att det i realiteten ska kunna bli hållbar utveckling.

Den standarden som vi har i västvärlden kommer ju inte att funka om alla /.../ ska ha det så, då måste man börja tänka om någonstans. Det är väl lite det som jag tycker är hållbar utveckling (lärare 7)

Kort sammanfattning:

Medvetenhet var något som lyftes fram av respondenterna och då menade de medvetenhet i handling och agerande på olika sätt vad gäller hållbar utveckling. En del respondenter ansåg att hållbar utveckling var att tänka framåt, medan en respondent ansåg att det innebar att dela med sig.

5.2. Hållbar utveckling i hem- och konsumentkunskap

Respondenterna använder hållbar utveckling på olika sätt i sin undervisning. A- Hela tiden i undervisningen, B- Som särskilt ämnesövergripande temaområde, C- Genom lärande då och då och D- Väldigt lite.

A- Hela tiden i undervisningen:

Flera respondenter arbetar kontinuerligt med hållbar utveckling i sin undervisning. Exempel på detta är att: visa på alternativ, sopsortera och kompostera, använda diskmedel, inte diska under rinnande vatten samt en diskussion om huruvida närodlad potatis är bättre än potatisen på ICA som kommer från Skåne.

Det är att visa på alternativ och att vi pratar lite om det sakta med säkert helt enkelt, ger eleverna lite insikt i vad det är och vad det betyder (lärare 6)

... få ner mängden diskmedel, de diskar inte under rinnande vatten, dom lagar mat man tänker på rätt platta och eftervärme och liknande och sen har vi kompostera här /.../ glas och papper och metall och barnen får bära ut detta (lärare 3)

... så går vi ju över till globala också få in det här med vattnet det trycker vi mycket på det här. Så handdiskning tycker vi är viktigt att de övar då varje gång så att de tänker till där att det inte bara rinner (lärare 1)

Diskutera att det är bättre att köpa potatis hos x som har köpt från bonden här borta i x än att gå och köpa på ICA där de kommer från Skåne (lärare 5)

B- Som särskilt ämnesövergripande temaområde:

En respondent talade om att skolan satsar lite mer på miljön och har ett tillval för årskurs sex elever som kallas för "skolans eget val" (lärare 3). I detta tillval är det tre lärare som medverkar, en NO-lärare, en mellanstadielärare och vår respondent som är hem- och konsumentkunskapslärare. Dessa lärare har eleverna i tre perioder där HK läraren pratar bland annat om att välja säsongsgroönaker. Eleverna har även tillagat kravgodkända livsmedel och jämfört dem med konventionella. Till hjälp har hon ett arbetsmaterial i form av en film som heter "En het potatis" och till detta finns ett arbetshäfte. Detta arbetshäfte behandlar olika områden exempelvis närodlat, hur man transporterar och även hur eleverna kan påverka.

Nu har vi så här i årskurs sex som är nytt för i år på den här skolan, man satsar lite mer på miljö, alla sexor får ett tillval i skolan som heter skolans eget val och där så är det tre lärare /.../ vi har eleverna då i tre perioder och jag har gått igenom med dom, har börjat med, så här fina, en film som jag har visat eleverna som har handlat om hållbar utveckling /.../ en het potatis heter den /.../ Och sen så finns det ett arbetshäfte till den och det har vi jobbat lite granna med den här, hur man transporterar mat och närodlat och välja säsongsgroönaker och hur man kan påverka och sådär (lärare 3)

C- Genom lärande då och då:

En respondent sade att de har ett arbete som de kallar för "ät smart". Det är ett längre arbete där eleverna själva får planera och tillaga en måltid. Dessutom ska eleverna i detta arbete göra en marknadsundersökning, där de jämför ekologiska och konventionelle varor.

Dels har dom fått ett längre arbete som vi har kallat för ät smart när dom dels ska planera en egen måltid, tillaga den, dom ska ut och göra marknadsundersökningar i affärer och kolla, jämföra ekologiska varor och sen lite sådär (lärare 4)

D- Väldigt lite:

En av respondenterna använder sig väldigt lite av hållbar utveckling i sin undervisning. Denna respondent förklarade att hon lär sina elever att hon sopsorterar men det är inget eleverna är delaktiga i.

Mina ungar har lärt sig nu att jag sopsorterar men det är i stort sätt det enda jag gör, jag skulle vilja dra igång en kompost men det har dom testat och det har inte funkade så det är ingen idé (lärare 7)

Kort sammanfattning:

En del respondenter arbetar på olika sätt för hållbar utveckling hela tiden i sin undervisning. Detta kontinuerliga arbete för hållbar utveckling innebär exempelvis att respondenten visar på alternativ i undervisningen eller att det finns en kompostering i klassrummet som hela tiden är igång. Av de respondenter som arbetar hela tiden med hållbar utveckling i sin undervisning är det bara en som talade om det globala perspektivet och det gör henne till den enda som överhuvudtaget nämner det. En respondent arbetar för hållbar utveckling genom ett temaarbete som är ämnesövergripande. En annan respondent talade om att hon har ett längre arbete där eleverna exempelvis får planera en egen måltid. Vi tolkar intervju svaren som att en inte arbetar för hållbar utveckling i sin undervisning i stor utsträckning.

5.3. Kursplanens betydelse

Det finns olika sätt att arbeta i HK- undervisningen för att uppnå de utvalda målen i kursplanen. Respondenterna i vår undersökning nämnde dessa olika sätt: A- Att tydliggöra målen på olika sätt, B- Använda läroboken, C- Att eleverna får utvärdera D- Att eleverna får öva genom handling och E- Inte alls.

A- Att tydliggöra målen på olika sätt:

Några respondenter talade om målen i kursplanen kontinuerligt i sin undervisning. En respondent ger eleverna målen på papper under första lektionstillfället som de sedan återkopplar till under hela terminen genom att skriva loggböcker. Dessutom nämnde några respondenter målen så naturligt som möjligt hela tiden i sin undervisning.

Vi är väldigt tydliga, den första lektionen fick eleverna ut målen själva, de har dem i sin pärm och vi försöker återkoppla till dem hela tiden. Dom har en terminsplanering där det står lektion för lektion liksom /.../ de här målen tar vi upp nu. /.../ Vi jobbar med loggböcker /.../ som man delar ut i slutet på varje lektion där man kan styra lite, ibland får dom utvärdera precis själva, ibland kan de skriva bara hur de upplever att lektionen har gått och sådär och ibland så är det mer då styrda frågor utav oss, och där lägger man ju också in ganska mycket av de här målen då för att verkligen göra det tydligt för dem som möjligt (lärare 4)

Genom att prata mycket om det hela tiden. På den här skolan kan man liksom inte, ja man kan ha målen på väggen, det har jag haft ibland och så prata om målen med niorna, men med sjuorna är det ingen större idé, jag bara smyger på dem istället (lärare 5)

... det är inget uttalat nu ska vi ha en lektion i miljömedvetenhet eller hållbar utveckling utan jag trott snarare att man ska ha det så fort man har möjlighet så tar man med det utan att blir ett uttalat miljöhänseende eller hållbar utvecklings...(lärare 6)

B- Använda läroboken:

En av respondenterna nämnde att eleverna får använda en lärobok, som de sedan testas på, både praktiskt genom matlagning och teoretiskt i form av läxförhör.

... dels så har vi en lärobok som också får förkovra sig i och sen så försöker jag kanske kolla upp lite grann hur de praktiskt har fattat det och vi brukar också ha nåt läxförhör, vi kan ha skrivningar så det är med på skrivningen också. Så att det är både praktiskt och teoretiskt (lärare 1)

C- Att eleverna får utvärdera:

En respondent berättade att hon låter sina elever utvärdera sin mat som de har valt utifrån miljödimensionen. Hon sade att hon mest använder ordet miljö istället för hållbar utveckling. Hon vill att eleverna ska argumentera för sina val.

Man får välja sin mat och sen får dom utvärdera sin mat utifrån ett hållbar utveckling och miljö, jag brukar säga utifrån miljö, vi tänker på miljö, vilka är det här bra, eller mindre bra eller, försöker jag på det sättet att dom får argumentera för sina val (lärare 2)

D- Att eleverna får öva genom handling:

Genom att visa och tala om för eleverna när de lagar mat, att inte laga för mycket mat, menade en respondent att eleverna övar på att spara energi. Hon menade att det största energisläppet blir när vi slänger mat.

Och sedan tala om det här med resterna att dom inte ska slänga mat och där är största energi utsläppet helt enkelt, dom lagar mat här på man säger mindre måltider säger till dom när de gör i ordning salladen, ta inte för mycket nu bara utan ta det ni behöver, så att det blir så lite kompost som möjligt (lärare 3)

E- Inte alls:

En av respondenterna arbetade inte alls för att uppnå målen vad gäller hållbar utveckling.

Ja, där fallerar det ju lite måste jag ju säga för att eftersom vi inte har rena, vad ska jag säga, hållbar utvecklingslektioner så, så är det ju svårt och precisera att dom når det på si eller så sätt (lärare 7)

Kort sammanfattning:

Vi har tolkat det som att några av respondenterna tydliggör kursplanemålen för eleverna. Detta sker på olika sätt, men det gemensamma för dessa respondenter är att det sker kontinuerligt i undervisningen. En respondent använder lärobok som medel för att uppnå målen i kursplanen. Detta görs både praktiskt och teoretiskt av denna respondent. En annan respondent låter sina elever utvärdera och argumentera för sina val ur ett miljöperspektiv och detta gör henne till den enda av alla respondenter som uppmanar eleverna att kritiskt tänka kring sina val. Dessutom har vi tolkat det som att en respondent inte alls arbetar för att uppnå målen vad gäller hållbar utveckling.

5.4. Läroplanens betydelse

Svaren på frågan om läroplanens betydelse har indelats i tre kategorier: A- Genom konkret handling, B- Används kontinuerligt i undervisningen och C- Inte alls i undervisningen. En av respondenternas svar gick inte att använda då respondenten inte svarade på frågan.

A- Genom konkret handling:

En respondent arbetar kontinuerligt med läroplanen i sin undervisning. Hon har gjort en lokal kursplan för att få in hållbar utveckling i all undervisning istället för att ha ett enda tillfälle.

Vi har försökt att göra upp en kursplan. Och där vi har försökt få med alla moment i hem- och konsumentkunskap och där vi försöker plocka in det då undan för undan med... där försöker vi ju varva så mycket vi kan så att det inte bara blir så att säga ett tillfälle utan det är hela tiden nästan lika väl som vi håller på med matlagning...(lärare 1)

B- Används kontinuerligt i undervisningen:

Några respondenter arbetar kontinuerligt med läroplanen. En respondent sade att hon arbetar med små medel och vid tillfälle nämner läroplanen. Hon menade att det är genom kontinuerligt arbete hon lyckats få sina elever medvetna. En annan respondent påvisade att läroplanen och HK-målen går ihop, de jobbar med båda parallellt. En tredje respondent påvisade hur integrerad läroplanen är i sin undervisning då hon känner sig uppfostrad med den från sin utbildning.

... arbetar jag bara med små medel, när det blir tillfälle så nämner jag det/.../det kontinuerliga arbetet det är bara på det sättet jag har lyckats fått dom medvetna om det (lärare 6)

... dom är ju övergripande så dom kommer ju in, jag tycker att dom går in i varann liksom hemkunskapens mål och Lpo målen så jag kan inte säga att jobbar med Lpo målen för sig och hemkunskapen mål för sig (lärare 2)

Jag är ju uppfostrad med den på lärarhögskolan, så det sitter la i ryggraden (lärare 5)

C- Inte alls i undervisningen:

En respondent arbetar inte alls med läroplanen vad gäller hållbar utveckling, den finns i bakgrunden men inget hon jobbar aktivt med. Denna respondent angav ekonomi som ett argument för detta.

Vi har ju ekonomin som binder ris på våra ryggar så har man bara en given gång liksom och så. Så det är väldigt sällan det blir sidospår, tyvärr (lärare 7)

Kort sammanfattning:

En respondent arbetar konkret med läroplanen i sin undervisning genom att ha gjort en egen lokal kursplan. Med denna lokala kursplan ser hon till att det inte blir ett enda tillfälle med hållbar utveckling utan det finns med på olika sätt hela tiden i undervisningen. Vi tolkar det som att det är några respondenter som arbetar med läroplanen kontinuerligt i sin undervisning. Dessa lärare försöker få med läroplanen i undervisningen så mycket som det går. En lärare sade att hon tycker att läroplanen och kursplanen går in i varandra, där av arbetar hon inte konkret med bara detta styrdokument utan med båda styrdokumenterna. Vi tolkar det som att en respondent inte alls arbetar med läroplanen i sin undervisning för hållbar utveckling.

5.5. Elevernas möjlighet till delaktighet

Delaktigheten i HK- undervisningen för eleverna vad gäller hållbar utveckling ser olika ut i respondenternas svar: A- Engagera eleverna genom att relatera till deras familj, B- Att utgå från elevernas engagemang utanför skolan, C- Se till att eleverna är delaktiga i undervisningen och dess planering och D- Att inte alls engagera eleverna i undervisningen. En av respondenterna svarade inte på frågan.

A- Engagera eleverna genom att relatera till deras familj:

Ett par respondenter engagerar sina elever genom till exempel läxor, att tänka efter vad som sker i hemmet, vad familjen gör som är bra för miljön och hur man kan spara energi.

Det kanske om det får någon läxa, så, att som tänk efter vad ni gör i eran familj för som är bra för miljön och eller hur kan man spara energi? (lärare 5)

Jag försöker ju att säga till dem då förankra det hemma då hur de gör hemma då hur kan dom förbättra ta upp detta hur det blir egentligen när dom blir äldre och när dom ska ha barn och fortsättningen där (lärare 1)

B- Att utgå från elevernas engagemang utanför skolan:

En respondent tycker inte att det är så svårt att få eleverna engagerade idag då hållbar utveckling lyfts fram väldigt mycket i media samt i Al Gores film "En obekväms sanning".

... nu känns det inte så svårt att engagera dom, nu är det här så mycket uppe i media så man kan bara relatera till media hela tiden och den Al Gores film till exempel (lärare 2)

C- Se till att eleverna är delaktiga i undervisningen och dess planering:

En del respondenter gör sina elever delaktiga i HK- undervisningen. En respondent gör eleverna delaktiga genom att de får sortera sopor. Ett annat exempel är när eleverna gör någonting själv, då känner de sig engagerade och i och med det också glädje och välbefinnande. En av respondenterna låter sina elever vara delaktiga i lektionsplaneringen genom att de får välja vad de vill lägga tyngdpunkten i undervisningen.

... hur var det egentligen med den hära coca-cola burken som du kom in med när vi skulle börja lektionen. Då kanske nån bara slängt den i soporna. Hur var det med den egentligen? Hur är det nu? Jaha, det var ju riktigt ja den skulle jag ju lägga därute i tvättstugan där vi har våran sortering (lärare 1)

Och sen hälsa och glädje att man gör något själv det är också välbefinnande att man känner dofterna här inne och man tycker det är roligt och känner sig engagerad (lärare 3)

... dom får ju välja, vi försöker ju få in så att dom ska få välja lite själva vad dom vill lägga tyngdpunkt och så där (lärare 4).

D- Att inte alls engagera eleverna i undervisningen:

En respondent engagerar inte sina elever i undervisningen för hållbar utveckling.

... inte alls mer än att dom ska slänga ketchupflaskor och burkar och sånt i soporna utan dom tar jag och sköljer ur själv men det är inte så mycket att dom är engagerade i det utan det är mera att dom inte ska slänga det i vanliga soporna (lärare 7)

Kort sammanfattning:

En del respondenter engagerar sina elever genom att få dem att relatera till sina familjer, hur deras familjer agerar för att exempelvis spara energi. Elevernas delaktighet i undervisningen och planering av lektioner är också något som lyfts fram av respondenterna. Vi har tolkat det som att en respondent inte tycker att det är speciellt svårt att få eleverna engagerade om hållbar utveckling då det syns i stor utsträckning i media. Vi har även tolkat det som att en respondent inte engagerar sina elever alls i sin undervisning vad gäller hållbar utveckling.

6. Diskussion

I denna del av arbetet kommer vi att diskutera den metod som vi har använt oss av i arbetet. Dessutom kommer vi att diskutera vårt resultat kopplat till litteraturen vi tagit del av.

6.1. Metoddiskussion

Som vi nämnde i 4.2, val av undersökningsgrupp, hade vi svårt att få tag på respondenter vilket resulterade i att vi intervjuade enbart sju HK- lärare. Vi hade hoppats på att få fler respondenter för att få en större bredd i svaren. Vi kan inte tala för "alla" HK- lärare då vi endast har intervjuat ett fåtal HK-lärare i en stad i Västsverige. Vårt resultat gäller endast dessa respondenter och i den situation som vi mötte dem. Vi träffade var och en i 30 minuter. Det var i de flesta fall mellan lektioner eller i slutet på dagen, vilket kan innebära att vi vissa gånger intervjuade lärare som hade mycket att tänka på och kanske inte riktigt kunde komma på allt de ville ha sagt kring ämnet. Hållbar utveckling är ett ämne som är stort och brett, vilket innebär att ett samtal på 30 minuter inte kan innefatta allt som sker i deras undervisning. Trost (2005) menar att platsen där intervjun äger rum är viktig för att den intervjuade skall känna sig trygg. Våra intervjuer ägde rum på respondenternas respektive skolor och i de flesta fallen i deras HK-sal.

Den metod vi använt för att besvara vårt syfte var intervjuer med HK-lärare. Denna metod ansåg vi vara den lämpligaste, därför att vi vill samtala med lärare om hur de arbetar för hållbar utveckling i deras undervisning. "Samtalsintervjuer lämpar sig särskilt väl i situationer där vi /.../ inte har så stora kunskaper överhuvudtaget..." (Esaiasson m.fl., 2006, s. 280). Som vi tidigare nämnt, vill vi få en bredare kunskap om hur HK-lärare arbetar för hållbar utveckling i sin undervisning, då vi själva snart är utbildade lärare i ämnet.

Innan vi gjorde intervjuerna och skulle använda oss av den intervjuguiden vi utformat, gjordes två provintervjuer över telefon med två HK-lärare. Esaiasson m.fl. (2006) påvisar vikten av att genomföra provintervjuer med "... någon som liknar de "riktiga" intervjupersonerna så mycket som möjligt" (Esaiasson m.fl., 2006, s. 294). I och med dessa provintervjuer upptäckte vi brister i intervjuguiden beträffande målen i styrdokumentet. Målen uppfattades oklara och provrespondenterna undrade vilka mål vi syftade på. Då vi själva tolkat de två styrdokumentet (kursplanen och läroplanen) utifrån perspektiv på hållbar utveckling, har vi valt ut de mål som stämmer in på vårt syfte. Dessa mål låg till grund för det dokument (Bilaga 2) respondenterna fick ta del av. Genom provintervjuerna fick vi till ett väl fungerande dokument som respondenterna fick ta del av som stöd till intervjuguiden. Vi anser att dokumentet var till stor hjälp, både för oss själva och för respondenterna.

De frågor vi utformat i vår intervjuguide är frågor som är öppna vilket gör att respondenten kan prata fritt. Vi har nu i efterhand sett att följdfrågor kunnat fördjupa respondenternas svar ytterligare. Trost (2005) nämner att "Följfrågor är beroende av intervjuarens sätt att förstå och hans eller hennes sätt att tänka i vidare banor" (Trost, 2005, s. 57). Under intervjutillfällena kände vi inget behov av följdfrågor, då respondenterna svarade på de frågor vi ställde till dem. Det var när vi skulle analysera svaren som vi upptäckte att följdfrågor kunnat förtydliga en del av svaren. Dessutom är vårt resultat tunt, med tanke på det breda ämne som vi har i detta arbete. Vi känner dock att svaren vi fått är tillräckliga för vårt syfte och våra frågeställningar.

När respondenterna beskriver hur de använder sig av hållbar utveckling i sin undervisning, är det inte förrän under analysen av resultatet som vi märker hur ogenomtänkt ordet *använder* var i detta sammanhang. Vad vi var ute efter var att fråga respondenterna om hur de arbetar för hållbar utveckling i deras undervisning utan att de skulle tänka kring något styrdokument. Vi kommer att diskutera hur de arbetar med hållbar utveckling och inte hur de använder begreppet i sin undervisning, då vi tolkar respondenternas svar som att det har svarat på hur de arbetar.

6.2. Resultatdiskussion

HK-lärarna vi har intervjuat är medvetna om vad begreppet hållbar utveckling innebär. De har olika sätt att förklara vad hållbar utveckling betyder för dem. Litteraturen vi tagit del av talar om hur begreppets definitioner är för öppna och det medför att tolkningarna blir många (Lundberg, 2003; Blewitt & Cullingford, 2004). Vi har kunnat utläsa ur intervju svaren att många av respondenterna använder Brundtlandsrapportens definition på hållbar utveckling: "... en hållbar utveckling tillfredställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredställa sina behov" (Skolverket, 2002b, s.29).

För en del av respondenterna innebär begreppet hållbar utveckling medvetenhet. Det handlar om medvetenhet i handling på olika sätt. Detta är något vi, som blivande HK-lärare, anser vara en viktig del för hållbar utveckling. Med medvetna handlingar kan en utveckling ske i världen för att nästa generation skall kunna få en möjlighet att leva på denna jord. Vi människor måste göra livsstilsval som är hållbara samt engagera oss i samhällslivet på den nivå som passar oss själva och där vi kan påverka. Ett gemensamt engagemang krävs för att förändringar ska ske, både på lokal- och global nivå (Skolverket, 2002b). En respondent berättar att hon gjort sig av med sin bil då hon anser den onödigt eftersom hon bor i stan. Det är en medveten handling för hållbar utveckling från hennes sida och det är genom medvetna handlingar vi kan göra förändringar för hållbar utveckling.

När vi ställde frågor om deras undervisning för hållbar utveckling fick vi svar som pekade mot ekologidimensionen. De andra dimensionerna (ekonomisk och social dimension) kom inte i åtanke i intervjusituationerna. Därav kommer vi inte att kunna diskutera de andra två dimensionerna i relation till respondenternas svar i arbetet.

Vi ställer oss frågan om det kan bero på begreppets vaghet att våra respondenter inriktar sig på den ekologiska dimensionen? HK-ämnets innehåll innebär inte bara ekologi, utan även den ekonomiska och den sociala delen. I kursplanen står det att ämnet skall behandla sambanden mellan dessa och hushållet, att eleverna får en vetskap om att deras handlingar, socialt eller som konsument, kan få konsekvenser för andra (Skolverket, 2002a). Jämställdhetsperspektivet som ingår i den sociala dimensionen och att utbilda kritiska konsumenter, det vill säga delar i den ekonomiska dimensionen, ingår i HK undervisningen. Det är något som våra respondenter inte nämner i stor utsträckning.

En del respondenter beskriver att de kontinuerligt arbetar för hållbar utveckling i HK-undervisningen. Det finns olika sätt de arbetar på och precis som Skolverkets (2002b) undersökning visar är det vanligt att respondenterna nämner att de komposterar och/eller sopsorterar för att uppnå hållbar utveckling.

Vi har uttolkat att våra respondenter använder olika arbetsformer när de arbetar för hållbar utveckling. Några lärare låter eleverna agera genom handling och då exempelvis planera måltider. Eleverna bör erbjudas olika arbetsformer i undervisningen för att finna kunskap. Det kan innebära arbetssätt för att lära eleverna förstå och föra diskussioner kring samband och själva kritiskt analysera annorlunda lösningsförslag och påståenden. Andra viktiga instrument i undervisningen är exempelvis elevinflytande och att eleverna får kunskap för att göra medvetna handlingar (Björneloo, 2004; Skolutvecklingsenheten, 2004; SOU 2004:104). Det var endast två lärare som talade om att de använder sig av något undervisningsmaterial i undervisningen för hållbar utveckling, exempelvis filmen "En het potatis" med tillhörande arbetshäfte. I Skolverkets (2002b) kartläggning beskriver lärarna i undersökningen att det finns ett behov av bra och aktuellt material i miljöundervisningen. Då endast två av våra respondenter använder material i sin undervisning, frågar vi oss om det behövs mer material som stöd i undervisning för hållbar utveckling.

I dokumentet vi gav till våra respondenter hade vi skrivit upp de mål och delar från kursplanen för HK och läroplanen, Lpo94, som vi tolkat har anknytning till begreppet hållbar utveckling. Utöver de delar vi skrivit i dokumentet tolkar vi det som att det finns ytterligare ett mål i läroplanen för hållbar utveckling:

Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola /.../ känner till förutsättningarna för en god miljö och förstår grundläggande ekologiska sammanhang (Utbildningsdepartementet, 2006, s.10).

Då vi ställer frågor om hur lärarna arbetar med kursplanen och läroplanen i undervisningen för hållbar utveckling, förstår vi att dokumentet (Bilaga 2) var till stor hjälp eftersom flera av respondenterna tittade länge och noga på pappret. Det tolkar vi som att de är lite osäkra på vad som står i styrdokumentet. En del av respondenterna tittade inte alls i dokumentet när det skulle svara. Vår förhoppning är att de har kunskap om vad som står i styrdokumentet. Ser vi till resultatet är det flera av respondenterna som arbetar kontinuerligt med styrdokumentet i sin undervisning. Som vi tolkar det arbetar respondenterna med hållbar utveckling i sin undervisning utan att reflektera över det. Det är något vi anser bör lyftas fram för att synliggöra

de omedvetna arbetssätten vad gäller hållbar utveckling i HK-undervisningen. Även Björneloo (2007) menar att då det både står skrivet och oskrivet i styrdokumenterna om begreppet hållbar utveckling blir det en del av den vardagliga undervisningen utan att man reflekterar över det.

En lärare säger att hon inte arbetar med vare sig kursplanens mål eller läroplanen vad gäller hållbar utveckling. Hon berättar att det är bland annat ekonomin som inte räcker till. Dessutom säger hon att det är svårt att säga när eleverna når upp till ett visst mål, då hon inte har några "... rena hållbar utvecklingslektioner" (lärare 7). Vår reaktion på hennes svar kom efteråt, när vi satt ner och diskuterade och analyserade intervju svaren. Vi har svårt att bedöma att denna lärare inte använder vare sig kursplanen eller läroplanen i sin undervisning. Det är något som lärare är pliktskyldiga till att följa och som blivande lärare blir vi förvånade över hennes svar. En tolkning vi gjort är att respondenten i fråga har missuppfattat innebörden av våra frågor, att vi helt enkelt frågar efter om hon använder ekologiska varor i sin undervisning. Då hon nämner att ekonomin är ett hinder för att undervisa om hållbar utveckling tolkar vi det som att hon inte anser sig ha råd med ekologiska varor. De ekologiska varorna är i de flesta fall dyrare än de konventionella varorna.

Skolverket (2002b) fick i sin kartläggning fram att det endast är 39 % av lärarna på grundskolan som svarar att miljöperspektivet är centralt i deras undervisning. Då styrdokumenterna tydligt talar om att ett miljöperspektiv ska genomsyra all undervisning i skolan är dessa fåtalet procent mycket överraskande för oss som blivande lärare. Om vi ser till vad våra respondenter svarat under frågorna om kursplanen och läroplanen, är det inte alla som arbetar till 100 % med miljöperspektivet. Det är endast en av våra respondenter som tydligt talar om att hon har gjort en egen lokal kursplan till ämnet HK för att miljöperspektivet och hållbar utveckling hela tiden ska finnas med i all undervisning.

När vi ställde frågan om hur eleverna engageras i undervisningen för hållbar utveckling fick vi liknande svar från de flesta respondenter. Dessa respondenter engagerar sina elever bland annat genom att relatera till hemmet och familjen. Dessutom engagerades eleverna i skolans kompostering och sopsortering. Vi anser att elevinflytande är en viktig del i skolan för att nå fram till bra kunskapsresultat. Därför ställer vi oss frågande till att en respondent inte engagerar eleverna i sin undervisning för hållbar utveckling. Återigen kan respondentens svar återspeglas på ett missförstånd på våra frågor om hållbar utveckling. Vi tolkar ändå hennes svar som om att hon inte engagerar sina elever i undervisningen, mer än att de ska ställa fram plastflaskor på katedern för att hon sedan själv ska skölja ur dem. Detta är något som vi inte anser är elevengagemang. I läroplanen står det att eleverna ska få en möjlighet att ta ansvar i undervisningen för att de ska kunna bli aktiva och ansvarstagande deltagare i samhället (Utbildningsdepartementet, 2006). Det gäller att förse eleverna med de rätta verktygen för att upptäcka de verkliga problemen samt få dem delaktiga i undervisningen (Tbilisideklarationen, 1977). Vi menar att ansvarstagande gör det möjligt till förändring för att kunna nå till hållbar utveckling, då det kan ske förändring genom aktiva handlingar.

I HK-ämnets kursplan behandlas elevengagemang genom handlingar. Ämnet ska ge eleverna redskap för att kunna utveckla en förståelse för hur handlingarna i hushållet "... samspelar med hälsa, ekonomi och miljö såväl lokalt som globalt" (Skolverket, 2002a, s. 19). Ett av skolans uppdrag är att förse eleverna med verktyg och kvaliteter för att kunna möta framtiden (Folkesson m.fl., 2004; Kernell, 2002). Våra respondenter är inte tydliga vad gäller det globala perspektivet. Det är en respondent som säger att hon nämner det globala perspektivet för

eleverna genom att de får tänka på hur de diskar: ”... så går vi ju över till globala också få in det här med vattnet det trycker vi mycket på det här. Så handdiskning tycker vi är viktigt att de övar då varje gång så att de tänker till där att det inte bara rinner” (lärare 1). Vi menar att det är minst lika viktigt att skolans undervisning innehåller både det lokala- och det globala perspektivet. Detta för att eleverna ska kunna få en möjlighet till medvetenhet i sina handlingar. Det handlar inte bara om att tänka på sin närhet, utan det är minst lika viktigt att tänka större, framför allt när det handlar om den hållbara utvecklingen. I Björneloos (2007) avhandling berättar lärare att det är viktigt att eleverna förstår att deras handlingar kan ge konsekvenser dels i sin närhet dels ute i världen. Det är något vi tolkar att våra respondenter inte tydligt tar upp under intervjuerna.

En lärare talar om att skolan satsar mer på miljön och det gör skolan genom att erbjuda eleverna i årskurs sex ”skolans eget val” (lärare 3). Det är ett ämnesövergripande val, där eleverna får möjlighet att lära sig om miljön ur olika perspektiv. Björneloo (2004) och Skolverket (2002b) menar att undervisningen för hållbar utveckling bör vara ämnesövergripande, då eleverna får en möjlighet att diskutera komplexa frågor ur olika perspektiv. Vi anser att det underlättar för både lärare och elever om undervisningen för hållbar utveckling är ämnesövergripande. Det underlättar på så sätt att lärarna i exempelvis HK inte behöver tänka på att behandla alla dimensionerna som ingår i begreppet, utan kan fokusera mera på dimensionen ekologi. Vi bedömer att det kan ge eleverna en djupare kunskap som de då kan ha med sig vidare ut i livet.

I vår litteraturgenomgång tar vi upp att det är viktigt för eleverna att de lär sig att kritiskt reflektera över vad exempelvis deras handlingar medför för dem själva och andra. Medvetenhet i sitt sätt att leva är också en del i elevernas kunskapsutveckling. Skolverket (2002b) tar upp vikten av att eleverna kan diskutera och reflektera över sina livsstilsval för att kunna bli medvetna individer. I läroplanen står det att eleverna ska utveckla en förmåga att exempelvis argumentera och se sina kunskaper som redskap för att kunna kritiskt granska olika situationer som uppstår i samhället.

Lär sig lyssna, diskutera, argumentera och använda sina kunskaper som redskap för att

- formulera och pröva antaganden och lösa problem,
- reflektera över erfarenheter och
- kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 10).

En respondent låter eleverna argumentera för sina val. Det tolkar vi som att hon lär eleverna tänka kritiskt. ”Man får välja sin mat och sen får dom utvärdera sin mat utifrån ett hållbar utveckling och miljö, jag brukar säga utifrån miljö, vi tänker på miljö, vilka är det här bra, eller mindre bra eller, försöker jag på det sättet att dom får argumentera för sina val” (lärare 2). Kernell (2002) och Folkesson m.fl. (2004) menar att det är av större vikt idag att eleverna lär sig att kritiskt reflektera över den information som de kommer över, då vi lever i ett informationssamhälle där media har en stor verkan.

Utifrån våra respondenters svar kan vi uttolka att det är ett fåtal av lärarna som uttalar sig om elevernas medvetenhet i undervisningen. Det tydligaste exemplet är lärare 6 som vill få sina elever medvetna om hållbar utveckling genom att använda små medel och kontinuerligt prata om det i sin undervisning. ”... arbetar jag bara med små medel, när det blir tillfälle så nämner jag det/.../det kontinuerliga arbetet det är bara på det sättet jag har lyckats få dom medvetna om det” (lärare 6). Under vår lärarutbildning har vi tagit del av litteratur, seminarier och föreläsningar som behandlat hur viktigt det är med det kritiska tänkandet och medvetenhet för att

vi som enskilda individer ska kunna medverka till utvecklingen av vårt samhälle. Vi anser att det är oerhört viktigt med dessa delar i HK-undervisningen.

Som vi nämnt ovan saknar vi två dimensioner i undervisningen för hållbar utveckling. Det är de ekonomiska och sociala dimensionerna som inte uttrycks i intervju svaren. Vi är väl medvetna om att detta är en effekt av att vi inte ställde följdfrågor, men vi anser att vi ändå får fram respondenternas tolkning på begreppet hållbar utveckling. Vi får oss en tankeställare att vi som blivande HK-lärare måste tänka på att få med alla dimensionerna då dessa är sammanhängande och beroende av varandra. Det är viktigt att det finns en bra undervisning i skolan för att eleverna ska få en baskunskap om hållbar utveckling och då utifrån de tre olika dimensionerna, inte var och en för sig (Sandell m.fl., 2003; SOU 2004:119).

Vårt resultat har öppnat upp en del frågor kring hur HK-lärare arbetar för hållbar utveckling. Det är frågor om bland annat detaljerade lektioner och om det finns bra material som lärare kan använda i undervisningen för hållbar utveckling. En ännu större fråga som vi blir nyfikna på är huruvida styrdokumentens innehåll bearbetas i undervisningen för hållbar utveckling allmänt sett.

Detta arbete har gett oss inspiration till att komma ut i verksamheten och aktivt arbeta för hållbar utveckling i vår undervisning. Med den förståelse vi har, tillsammans med detta arbete, har vi fått en grundläggande kunskap som kan hjälpa oss i utvecklingen i vår lärarprofession vad gäller hållbar utveckling. Vi hoppas att HK-lärare som läser detta arbete också ska finna inspiration i att det inte är helt omöjligt att ha undervisning för att uppnå hållbar utveckling i världen. Det är genom medvetna handlingar som det kan ske förändring och med detta redskap tillsammans med kritiskt tänk, kan vi alla ge den kommande generationen en chans.

Vårt syfte med detta arbete har varit att undersöka hur HK-lärare arbetar för hållbar utveckling i sin undervisning. Då begreppet är vagt, kan det innebära svårigheter i undervisningen. Resultatet i vår undersökning visar att det finns olika sätt att arbeta för hållbar utveckling. Eftersom begreppet är öppet, är det svårt för oss att säga vad som är rätt respektive fel arbetsätt för att undervisa för hållbar utveckling. Då detta är vårt sista arbete på lärarutbildningen, är vi redo för att ge oss ut i skolan. Som snart nyutexaminerade lärare känner vi att vi har en lust till lärande och då gentemot våra kommande elever. Att kunna få ge eleverna kunskaper som kan bidra till att vår värld blir mer hållbar än vad den är idag, ger oss engagemang att ta oss an den utmaningen. Det är en stor utmaning, men även med små medel kan stora saker hända.

Referenser

Björneloo, I. (u.å.) <http://www.ped.gu.se/ipd/dokument/Uppdragmiljo.pdf>, 071115.

Björneloo, I. (2004). *Från raka svar till komplexa frågor. En studie om premisser för lärande för hållbar utveckling*. IPD rapport 298:2004:9. Göteborgs universitet.

Björneloo, I. (2007). *Innebörder av hållbar utveckling - en studie av lärares utsagor om undervisning*. (Göteborg Studies in Educational Sciences, 250). Göteborg: Acta universitatis gothoburgensis.

Blewitt, J. & Cullingford, C. (2004). *The Sustainability Curriculum; The challenge for higher education*. London: Earthscan Publications.

Carlgrén, I. & Marton, F. (2002). *Lärare av imorgon*. Stockholm: Lärarförbundet.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2006). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik AB.

Folkesson, L., Lendahls Rosendahl, B., Längsjö, E. & Rönnerman, K. (2004). *Perspektiv på skolutveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Kernell, L-Å. (2002). *Att finna balanser. En bok om undervisningsyrket*. Lund: Studentlitteratur.

Lundberg, M. (2003). *Om överläggande samtal och hållbar utveckling. En studie av deliberativ demokrati*. Linköping: Linköpings universitet.

Naturskyddsföreningen, www.snf.se, <http://www.snf.se/verksamhet/klimat/index.cfm>. 080123.

Orlenius, K. (2001). *Värdegrunden - finns den?* Stockholm: Runaförlag.

Sandell m.fl., K., Öhman, J. & Östman, L. (2003). *Miljödidaktik. Naturen, skolan och demokratin*. Lund: Studentlitteratur.

Skolverket. (2002a). *Kursplaner och betygskriterier 2000*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2002b). *Hållbar utveckling i skolan. Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svensk skola*. Stockholm: Liber.

Skolverket. (2005). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Ämnesrapport till rapport 253, 2005, Hem- och konsumentkunskap*. Stockholm: Fritzes.

Skolutvecklingsenheten. (2004). *Lärande för en ny värld. Rapport 2. TEMA: Hållbar utveckling*. Göteborg.

SOU 2004:119. *Hållbara laster. Konsumtion för en ljusare framtid*. Stockholm: Integrations- & jämställdhetsdepartementet.

SOU 2004:104. *Att lära för hållbar utveckling*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska FN-förbundet, www.sfn.se, <http://www.sfn.se/page.asp?nodeId=795#1>, 071126.

Tbilisideklarationen. (1977) <http://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>, 071126.

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

UNESCO, [www.unesco.org](http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=23279&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html), http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=23279&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, 071123.

UNESCO, [www.unesco.org](http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=37610&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html), http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=37610&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, 071126.

Utbildningsdepartementet. (2006). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshem Lpo 94*. Stockholm: Fritzes.

Världskommissionen för miljö och utveckling. (red.) Hägerhäll, B. (1988). *Vår gemensamma framtid*. Rapport från Världskommissionen för miljö och utveckling under ordförandeskap av statsminister Gro Harlem Brundtland. Stockholm: Prisma och Tidens Förlag.

Intervjuguide

Kort beskrivning av arbetets syfte och information om respondenternas anonymitet kring det som framkommer i intervjun.

Bakgrundsfrågor:

Hur länge har du arbetat som hem- och konsumentkunskapslärare?

1. Hur arbetar lärarna för att uppnå målen i kursplanen för hem- och konsumentkunskap vad gäller hållbar utveckling?

a) Vad innebär hållbar utveckling för dig?

b) Hur använder du dig av hållbar utveckling i din undervisning?

c) Hur arbetar du för att uppnå målen i kursplanen för hem- och konsumentkunskap vad gäller hållbar utveckling i din undervisning?

2. Hur arbetar lärarna med läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) för en hållbar utveckling?

a) Hur arbetar du med Lpo 94 i din undervisning för en hållbar utveckling?

3. På vilket sätt engageras eleverna i hem- och konsumentkunskapslärarens undervisning när det gäller hållbar utveckling?

a) På vilket sätt engagerar du dina elever i undervisningen när det gäller hållbar utveckling?

Bilaga 2, 1(2)

Syfte & Frågeställningar

Vårt syfte är att ta reda på hur lärare i hem- och konsumentkunskap arbetar för lärande för hållbar utveckling. För att förtydliga vårt syfte preciserar vi det i tre frågeställningar:

- Hur arbetar lärarna för att uppnå målen i kursplanen för hem- och konsumentkunskap vad gäller hållbar utveckling?
- Hur arbetar lärarna med läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) för en hållbar utveckling?
- På vilket sätt engageras eleverna i hem- och konsumentkunskapslärares undervisning när det gäller hållbar utveckling?

Mål att stäva mot i kursplanen för hem- och konsumentkunskap

I kursplanen för hem- och konsumentkunskap är ett av målen att sträva mot:

- Utveckla förståelse och ett bestående intresse för hur handlingar i hushållet samspelar med hälsa, ekonomi och miljö såväl lokalt som globalt.

Mål att uppnå i kursplanen för hem- och konsumentkunskapen

I kursplanen för hem- och konsumentkunskap finns det fyra mål som eleverna ska ha uppnått i slutet av det nionde skolåret. Tre av dessa fyra har anknytning till hållbar utveckling.

- Kunna planera, tillaga, arrangera och värdera måltider med hänsyn till ekonomi, hälsa, miljö och estetiska värden,
- Ha kunskaper om resurshushållning för att kunna välja och använda metoder, redskap och teknisk utrustning för matlagning, rengöring och tvätt i hushållet samt kunna hantera dem på ett för situationen funktionellt och säkert sätt
- Känna till sina rättigheter som konsument och kunna värdera olika slags information vid utförandet av verksamheter i hushållet (Skolverket, 2002a, s. 20-21).

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)

I Lpo94 står det att skolans uppdrag är att främja lärande där individen stimuleras och hämtar kunskaper. Detta är några exempel på vad som står skrivet:

- Genom ett miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor.
- Undervisningen ska belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.
- Har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan och miljön.

Bilaga 2, 2(2)

- Lär sig lyssna, diskutera, argumentera och använda sina kunskaper som redskap för att formulera och pröva antaganden och lösa problem, reflektera över erfarenheter och kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden.